

Kako ocijeniti konkurentnost ruralnog područja?

Ornella KUMRIĆ, Ramona FRANIĆ

Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Svetošimunska cesta 25, 10000 Zagreb, Hrvatska
(e-mail: okumric@agr.hr)

Sažetak

Cilj rada je prikazati prve rezultate u tekućem istraživanju o ocjeni konkurentnosti ruralnog prostora na temelju modela predlaganih u SAD-u i Europi. Jedan od istraživanih modela prilagođen je u usporedbi ruralnog prostora Zagrebačke županije i hrvatskog ruralnog prostora gdje su analizirani sljedeći čimbenici: ljudski resursi, stanje u gospodarstvu i zastupljenost dopunskih djelatnosti. Ovakva kvantitativna analiza pruža mogućnosti za daljnje istraživanje u ocjeni ruralne konkurentnosti, što postaje nužna podloga pri donošenju odluka u ruralnoj politici.

Ključne riječi: konkurentnost, ocjena, ruralni prostor, Zagrebačka županija

How to Evaluate Rural Competitiveness?

Abstract

Aim of this paper is to present previous results of the current research on evaluation of rural area competitiveness based on models proposed in USA and Europe. One of researched models was adapted in comparing rural area of Zagreb County and Croatian rural area where the analyzed factors were as follows: human resources, economic situation and representation of additional activities in agriculture. This kind of quantitative analysis provides opportunities for further research in evaluation of rural competitiveness which suppose to be good background in making decisions in rural policy.

Key words: competitiveness, evaluation, rural area, Zagreb County

Uvod

Reformom Agenda 2000 postavljen je prioritet primjene politike održivog ruralnog razvitka čije su mjere reorganizirane u odnosu na dotadašnju poljoprivrednu politiku i proširene na cjelokupni ruralni prostor. Kao alat za donošenje odluka u primjeni te politike naglašava se važnost identifikacije ruralnih čimbenika i određivanje njihove uloge u napretku područja.

U Hrvatskoj se u posljednjih nekoliko godina intenzivno raspravlja o ruralnom razvitku, izrađuju se planovi, usklađuje legislativa s EU i koriste sredstva iz programa EU namijenjenih u tu svrhu (Kumrić i Franić, 2007). Stoga je vrlo važno obratiti pažnju na pokazatelje konkurentnosti koji predočavaju razvijenost ruralnog područja i služe kao podloga pri donošenju odluka u agrarnoj i ruralnoj politici.

Konkurentnost ruralnog područja označava sposobnost kreiranja okoline, koja privlači pokretne čimbenike proizvodnje, rezultirajući ekonomijom rasta (Huovari, 2001). Pri ispitivanju konkurentnosti ruralnog područja valja uzeti u obzir sve elemente na koje se odnosi razvitak i definirati čimbenike gdje se ista najjasnije očituje. U osnovi ti se čimbenici svode na sociološke čimbenike (dobna struktura, struktura

zaposlenosti, razina obrazovanosti, gustoća naseljenosti), gospodarske čimbenike (BDP po stanovniku, izvoz, ostvarene investicije u dugotrajnu imovinu, dodatne mogućnosti zarade, raspolaganje zemljištem itd.) i okolišne uvjete života (društvena i fizička infrastruktura, postotak onečišćenja okoliša i dr.).

U kontekstu prostorne konkurentnosti ovdje je promatran ruralni prostor Zagrebačke županije koji se uspoređivao sa istim na razini države. Temeljem preliminarnih rezultata, može se protumačiti županijski ruralni razvitak, ocijeniti njegova konkurentnost i izdvojiti čimbenike koji tu konkurentnost potiču ili ograničavaju.

Materijal i metode

Osnovna metoda u ovom radu je izračun indeksa konkurentnosti temeljena na modelima mjerenja konkurentnosti autora koji su se bavili problematikom prostorne (regionalne, ruralne, lokalne) konkurentnosti u SAD-u (Porter i sur., 2004.) i Europi (Huovari i sur. 2001.). Porter i sur. (2004.) donose prostorne varijable gospodarskog napretka i primjere računanja konkurentnosti za ruralni prostor SAD-a u odnosu na urbani, dok Huovari i sur. (2001.) analiziraju konkurentnost svih regija Finske u odnosu na državu. Regije su u ovom slučaju lokalne upravne jedinice koje su prema Nomenklaturi prostornih jedinica za statistiku prije označavane kao NUTS 4 i sinonim su za ruralna područja.

Formula koju autori koriste kod izračuna pokazatelja ruralne konkurentnosti u Finskoj za varijable apsolutnih brojeva (npr. troškovi za istraživanje i razvoj) glasi:

$$\text{pokazatelj } X_i = 100(x_i/X)/(p_i/P),$$

gdje mala tiskana slova označavaju varijable za promatrano područje, a velika tiskana slova ukupne vrijednosti za cijelu zemlju. Oznaka x_i predstavlja odabranu varijablu za promatrano područje, a X_i za istu na razini države. Oznaka p_i predstavlja broj stanovnika u promatranom području, oznaka P broj stanovnika u cijeloj državi u kojoj se promatra odabrano područje (Država=100).

U slučaju varijabli relativnih brojeva (npr. udio radnog stanovništva) primjenjuje se jednostavno dijeljenje vrijednosti promatranog područja s vrijednošću cijele države i rezultat se množi sa brojem 100. Svaki izračunati pokazatelj ima jednaku vrijednost u pojedinoj sastavnici, čimbeniku (pod-indeksu), pa se pod-indeks izračunava jednostavno kao prosjek svih pokazatelja koji ga sačinjavaju. Na kraju se indeks konkurentnosti računa kao prosjek svih sastavnica.

Izborom varijabli iz radova oba autora, za koje postoje podaci na razini RH i Zagrebačke županije, i korištenjem formule finskog autora izračunat je indeks konkurentnosti za ruralni prostor Zagrebačke županije u odnosu na hrvatski ruralni prostor. Finski primjer mjerenja ruralne konkurentnosti izabran je zbog vrlo jasnog prikaza formule prema kojoj se mjeri ruralna konkurentnost i logičnosti povezivanja napretka s brojem stanovništva.

Ruralno područje Zagrebačke županije zasad je analizirano zbog najveće dostupnosti potrebnih podataka, osobito iz dokumenata Uprave za poljoprivredu, ruralni razvitak i šumarstvo, što je jedan od dokaza da se u toj županiji pridaje sve veća pažnja cjelokupnom ruralnom razvitku. Podaci za Hrvatsku upotrijebljeni su iz strateških dokumenata MPŠVG-a: Nacionalni program za poljoprivredu i seoska područja, 2003., SAPARD program – Plan za poljoprivredu i ruralni razvitak 2005.- 2006 i odgovarajućih statističkih dokumenata DZS-a.

Analize konkurentnosti u SAD-u i Europi

Konkurentnost je pojam koji se upotrebljava najčešće na mikro razini, u kontekstu poduzeća, ali u posljednje vrijeme sve više i na makro razini, u kontekstu regija i država. S obzirom na razinu na kojoj se proučava, različito se definira. Ukoliko se radi o poduzeću, konkurentnost je sposobnost proizvodnje dobra i usluge odgovarajuće kvalitete, odgovarajuće cijene u odgovarajuće vrijeme. To znači odgovoriti na potrebe potrošača učinkovitije nego što to čine druga poduzeća. Nadalje, ako se radi o državi, konkurentnost se definira kao mjera sposobnosti zemlje da u slobodnim i ravnopravnim tržišnim uvjetima proizvede robe i usluge koje prolaze test međunarodnog tržišta, uz istovremeno zadržavanje i dugoročno povećanje realnog dohotka stanovništva (Garelli, 2006).

Porter i sur., 2004. opisuju prostornu konkurentnost kao dinamički proces, koji uključuje i inovativnost, kao pokazatelj sposobnosti prilagodbe promjenama te poboljšanje. Predlažu sljedeće varijable gospodarskog napretka u ruralnom području koje su prikazane u tablici 1.

Tablica 1. Prostorne varijable gospodarskog napretka

Tekući gospodarski napredak	Inovativni napredak
<ul style="list-style-type: none"> • Zaposlenost/rast zaposlenosti, • Udio radne snage, • Stopa nezaposlenosti, • Prosječne plaće / rast prosječnih plaća, • Trošak života, • Stopa siromaštva, • BDP po zaposlenom u području, • razina izvoza/ godišnji rast izvoza, • Unutrašnje poslovne investicije. 	<ul style="list-style-type: none"> • Patenti/porast broja patenata • Poduzetničke investicije (rizik) • Nove ustanove (poduzeća/porast broja ustanova (poduzeća) • Poduzeća s velikom stopom rasta • Privatna emisija dionica na 1.000 poduzeća

Izvor: Porter i sur., 2004.

Huovari i sur., 2001. u izvođenju indeksa ruralne konkurentnosti u Finskoj predlažu model koji se sastoji od 4 čimbenika: ljudski kapital kao ključni čimbenik gospodarskog rasta u modernom društvu temeljenom na znanju, inovativnost koja pokazuju tehnološki napredak, aglomeracije i pristupačnosti područja u kontekstu blizine tržišta i kvalitetne infrastrukture, što je usko povezano s aglomeracijom, jer porast broja poduzeća na nekom području ovisi o čimbeniku pristupačnosti. Tablica 2 prikazuje ta 4 važna čimbenika i njihove sastavne dijelove (varijable).

Tablica 2. Čimbenici ruralne konkurentnosti

Ljudski kapital	Inovativnost	Aglomeracije	Pristupačnost
<ul style="list-style-type: none"> • Radno stanovništvo • Udio radnog stanovništva • Studenti tehničkog smjera • Visoko-obrazovani 	<ul style="list-style-type: none"> • Troškovi za istraživanje i razvoj • Patenti • Sektori s visokom tehnologijom, udio dodane vrijednosti • Inovativne ustanove/poduzeća 	<ul style="list-style-type: none"> • Stanovništvo • Aglomeracijski sektori • Sektori potpore • Specijalizacija 	<ul style="list-style-type: none"> • Cestovna pristupačnost tržišta • Zračna pristupačnost • Ustanove zadužene za vanjskotrgovinsku razmjenu

Izvor: Huovari i sur., 2001.

Ocjena konkurentnosti ruralnog prostora u Hrvatskoj

Prema finskom modelu ocjene ruralne konkurentnosti, u kojem se uspoređuje dio države s područjem cijele države, izračunat je indeks ruralne konkurentnosti Zagrebačke županije u odnosu na hrvatski ruralni prostor. Pošto je namjera primijenjenog modela dati naglasak ruralnim čimbenicima konkurentnosti, odabrana su 4 elementa koja, prema dostupnosti podataka na državnoj i županjskoj razini, sačinjavaju indeks ruralne konkurentnosti: ljudski resursi s varijablama zaposlenost, visoka obrazovanost, mlado stanovništvo (0-20 g.) i gustoća naseljenosti, stanje u nepoljoprivrednom sektoru gospodarstva s varijablama BDV, izvoz, investicije, prosječna plaća, stanje u poljoprivrednom sektoru s varijablama prosječna veličina OPG-a, BDV, izvoz, investicije, prosječna plaća i zastupljenost dopunskih djelatnosti na poljoprivrednim kućanstvima s varijablama turizam, obrt, prerada poljoprivrednih proizvoda i postotkom poljoprivrednih kućanstava koji zarađuju od dopunskih djelatnosti.

S obzirom da su samo podaci za ljudske resurse bili dostupni na razini ruralno-urbano, a ostali na razini cijele županije ili države, uvršteni su oni koji osvjetljavaju stanje poljoprivrede i dopunskih djelatnosti koje se prema podacima DZS-a (Popis poljoprivrede, 2003.) većinom obavljaju u ruralnom području i utječu na stanje u gospodarstvu istog.

Stanje u nepoljoprivrednom dijelu sektora važno je zbog neposrednog i posrednog utjecaja na ruralnu konkurentnost. Naime, pretpostavlja se da rast u tom sektoru može utjecati na gospodarski rast u ruralnom području ukoliko se sredstva ravnomjerno upućuju i troše. Primjer većih plaća u nepoljoprivrednom sektoru može značiti i veću potražnju dobara i usluga (dohodovna elastičnost potražnje) povezanih s poljoprivredom (npr. tradicijski i eko-proizvodi) i dopunskim djelatnostima kao što je agroturizam što rezultira većim dohotkom proizvođača u ruralnom području.

Tablica 3. Indeks ruralne konkurentnosti Zagrebačke županije

Čimbenik	Pod-indeks konkurentnosti pojedinog čimbenika (elementa indeksa)
Ljudski resursi	169,26
Nepoljoprivredni sektor gospodarstva	59,49
Poljoprivredni sektor gospodarstva	75,37
Zastupljenost dopunskih djelatnosti u poljop. kućanstvima	58,95
Indeks ruralne konkurentnosti Zagrebačke županije	90,77

Izvor: izračun autorica na temelju modela Huovari i sur. 2001.

Sastavnica ljudski resursi s pod-indeksom (169,26) pokazuje relativno visoku konkurentnost u odnosu na isto u RH, što se može objasniti blizinom glavnog grada Zagreba kao važnog prometnog i obrazovno-kulturnog središta RH i velikog tržišta radne snage. Ono što je zabrinjavajuće su ostali gospodarski čimbenici indeksa ruralne konkurentnosti koji pokazuju slabije rezultate u odnosu na isto u RH, a to su: stanje u nepoljoprivrednom sektoru gospodarstva (indeks=59,49), stanje u poljoprivrednom sektoru (indeks=75,37) i dopunske djelatnosti na poljoprivrednim kućanstvima (indeks=58,95). Ti indeksi upućuju na slabije ekonomsko stanje u Županiji općenito i u ruralnim prostorima s poljoprivredom i dopunskim djelatnostima kao glavnim pokazateljima gospodarskog stanja.

U kontekstu promatranih čimbenika, preporučljivo je da donositelji odluka obrate pažnju na usklađeno djelovanje ljudskih resursa u smjeru podizanja gospodarskog rasta s naglaskom na investicijama i izvozno orijentiranoj proizvodnji. Činjenica da je hrvatska, pa tako i županijska poljoprivreda troškovno i cjenovno nekonkurentna, ne smije zasjeniti mogućnost alternativnog načina povećanja prodaje proizvoda i usluga na domaćem i stranom tržištu iskorištavanjem specifičnih ruralnih vrijednosti – tradicije (domaći proizvodi), povoljnih prirodno-ekoloških uvjeta (eko-proizvodnja) i bogate kulture i povijesti (ruralni turizam).

Zaključak

Dosadašnja saznanja u tekućem istraživanju o konkurentnosti ruralnog prostora u SAD-u i EU upućuju na važnost identifikacije konkretnih čimbenika i analizu njihovih učinaka na ruralni razvitak kako bi se jasnije odredili prioriteti pri donošenju mjera agrarne i ruralne politike. Analiza prostorne konkurentnosti uključuje niz čimbenika koji osvijetljavaju gospodarsko stanje područja: tekući gospodarski napredak, ljudski resursi, inovacije, patentni, aglomeracijski učinci, pristupačnost područja i slično.

Jedan od modela ocjene konkurentnosti pomoću indeksa konkurentnosti, koji pretpostavlja jednaku vrijednost četiriju odabranih čimbenika i njihovih sastavnih dijelova, prilagođen je za usporedbu ruralnog prostora Zagrebačke županije i Republike Hrvatske. Odabrane varijable (podaci) ljudskih resursa, nepoljoprivrednog sektora gospodarstva, poljoprivrednog sektora gospodarstva i zastupljenosti dopunskih djelatnosti pokazale su konačnu manju konkurentnost ruralnog prostora Županije u odnosu na hrvatski ruralni prostor s indeksom od 90,77 (RH=100).

Ovakva kvantitativna analiza, osim što pokazuje slabosti i jakosti ruralnog područja i pomaže u donošenju odluka u ruralnoj politici, vrijedna je zbog pružanja ideja za širok spektar mogućnosti daljnjih istraživanja, kako u načinu mjerenja konkurentnosti, tako i u proširivanju ili izdvajanju argumentirano važnijih čimbenika prostorne konkurentnosti.

Literatura

- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: Popis poljoprivrede, 2003. i Statistički ljetopis, 2006. Dostupno na: <http://www.dzs.hr>
- Garelli, S. (2006): Competitiveness of Nations: The Fundamentals. Dostupno na: <http://www01.imd.ch/documents/wcc/content/fundamentals.pdf>
- Huovari, J., Kangasharju, A., Alanen, A. (2001): Constructing an Index for Rural Competitiveness, Pellervo Economic Research Institute Working Papers, Helsinki
- Istraživanje mogućnosti razvitka sela i seoskog prostora na području Zagrebačke županije – Program ruralnog razvitka 2006.-2013., Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Uprava za poljoprivredu, ruralni razvitak i šumarstvo, Zagreb, listopad 2005.

- Kumrić, Ornella, Franić, Ramona (2007): Politika ruralnog razvitka – primjer Italije, 42. hrvatski i 2. međunarodni znanstveni simpozij agronoma, Opatija 13.-16. veljače 2007. = 42nd Croatian and 1nd International Symposium on Agriculture, Pospisil, Milan (ur.), Zagreb, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i B. EN. A., str. 134-137.
- MPŠVG: Nacionalni program za poljoprivredu i seoska područja – neslužbeni dokument, Zagreb, srpanj 2003. Dostupno na: <http://www.mps.hr/dokumenti/strategija.asp?id=4>
- Porter, E. M., Ketels, C., Miller, Kaia, Bryden, T. R. (2004): Competitiveness in Rural U.S. Regions: Learning and Research Agenda, Institute for Strategy and Competitiveness, Harvard Business School, USA
- SAPARD program – Plan za poljoprivredu i ruralni razvitak za 2005.-2006., MPŠVG, Zagreb, 2005.

sa2008_0716